

Р. Ю. Кризська,
аспірант кафедри економічної теорії та історії економіки
НАДУ при Президентіві України,

МЕТОДИ ДЕРЖАВНОГО СТИМУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА ГОСПОДАРЮВАННЯ

Стаття присвячена дослідженню методів державного стимулювання інвестиційно-інноваційних процесів, які використовуються в зарубіжній практиці господарювання. Проаналізовано ефективність їх запровадження та уточнено пріоритетні напрями удосконалення інвестиційно-інноваційної політики держави в сучасних умовах України.

The article is devoted research of methods of state stimulation investment-innovative processes which are used in foreign practice of management. Efficiency of their introduction is analysed and priority directions of improvement are specified investment-innovative politicians of the state in the modern terms of Ukraine.

Ключові слова: моделі державного стимулювання, інвестиційно-інноваційний процес, державне регулювання, державна політика.

Key words: models of state stimulation investment-innovative process, public regulation, public policy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ТА ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Ефективність інвестиційно-інноваційної діяльності залежить від багатьох факторів, серед яких першочергове значення має державна підтримка. Це передбачає, зокрема, формування державою дієвих методів стимулювання процесів залучення інвестицій та впровадження інновацій суб'єктами господарювання, створення необхідної для цього інфраструктури. При прийнятті державно-управлінських рішень у цій сфері відносин доцільно враховувати досвід провідних країн світу щодо застосування таких методів регулювання, а також можливих засобів їх реалізації.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ

Дослідження методів державного стимулювання інвестиційно-інноваційних процесів у країнах зі сталими ринковими відносинами та трансформаційною еко-

номікою є предметом уваги багатьох фахівців, зокрема Зверєва А.В. [1], Кокурина Д.І. [2], Петрушевської В.В. [3], Фатхутдинова Р.А. [4], Шмігельської З.К. [5]. У роботах цих авторів послідовно досліджуються алгоритми запровадження зазначених методів, визначаються передумови їх реалізації. Проте питання доцільності використання зазначених методів, з'ясування засобів забезпечення їх ефективності у вітчизняній практиці господарювання висвітлені недостатньо і потребують більш детального розгляду.

З огляду на це основними завданнями статті є: узагальнення досвіду провідних країн світу щодо використання різних методів державного стимулювання інвестиційно-інноваційних процесів та визначення пріоритетів їх реалізації в сучасних умовах України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ ВИСНОВКІВ

Методи стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності відповідно до специфіки їх запровадження, як правило, розподіляються на організаційні, правові,

фінансово-економічні [3, с. 184; 2, с. 392]. Деякі автори вважають за доцільне розширити перелік зазначених методів за рахунок включення до нього засобів кадрової та інформаційної підтримки відповідних господарських процесів [13, с. 152]. Зауважимо, що уряд кожної країни обирає найбільш прийнятний варіант втілення зазначених методів, враховуючи пріоритети соціально-економічної політики, можливості їх фінансового та інституційного забезпечення.

Так, у США у межах організаційного напрямку стимулювання інвестиційно-інноваційних процесів у економіці застосовуються наступні методи [2, с. 392 ; 5, с. 124; 6, с. 20—24]:

- безкоштовна видача ліцензій на комерційне використання винаходів, запатентованих під час проведення бюджетних досліджень, які є власністю федерального уряду;

- стимулювання створення венчурних фірм і дослідницьких центрів дрібних і середніх інноваційних підприємств, у тому числі фірм "спін-офф" шляхом цільового безкоштовного субсидування цих суб'єктів інноваційної діяльності Національним науковим фондом;

- обов'язкове залучення венчурних фірм до виконання великих інноваційних проектів, вартість яких становить більше ніж 100 тис. дол. США;

- формування державної інноваційно-інвестиційної інфраструктури і сприяння функціонуванню ринку інновацій, на якому держава виступає як агент відносин купівлі-продажу інновацій. У США створені всі необхідні умови для функціонування інфраструктури, основними елементами якої є мережа технологічного капіталу (МКТ), технополіси, науково-технічні парки, бізнес-інкубатори, науково-логістичні центри, науково-інженерні центри тощо.

В основу нормативно-правової підтримки інвестиційно-інноваційних процесів у США покладено чинне антимонopolне законодавство, а також досить розгалужена система захисту прав інтелектуальної власності. Зокрема, Конституція США надає федеральному конгресу право сприяти прогресу в природничих і гуманітарних науках шляхом надання на обмежений час винахідникам ексклюзивних прав на їхні винаходи (власники патенту отримують монополію на свій винахід на 17 років) [1, с. 41].

З метою кадрової підтримки та морального заохочення видатних вчених та інноваторів у США практикується вручення державних нагород, присвоєння почесних звань, пропаганда досягнень й споживання інноваційних продуктів і послуг, участі інноваторів у найважливіших державних заходах. Інформаційний супровід базується на проведенні моніторингу і прогнозуванні відповідних господарських процесів у країні й за кордоном, здійсненні державної експертизи інноваційних проектів, що розроблюються різними суб'єктами інвестиційно-інноваційної діяльності [2, с. 392; 5, с. 124].

Реалізація фінансово-економічного блоку державного стимулювання інвестиційно-інноваційних процесів в США передбачає [6, с. 23]:

- надання суб'єктам інноваційної діяльності пільг на оплату державних послуг (зв'язку, опалення, елект-

роенергії);

- пільгове кредитування і видача грантів дрібним фірмам-інноваторам і окремим винахідникам-одинакам Національним науковим фондом та іншими інвестиційними фондами, що мають некомерційну філантропічну спрямованість фінансування;

- вилучення витрат на НДДКР, пов'язаних з основною виробничою і торговою діяльністю із суми доходу, який оподатковується (до 20% витрат);

- відсутність податку на оренду для венчурних фірм;

- пільговий режим амортизаційних відрахувань;

- оподаткуванню не підлягає юридична форма ризикового капіталу;

- інвестиційний податковий кредит, що надається у формі зменшення податку на прибуток у розмірі від 6 до 10% загальної вартості інвестицій в устаткування;

- зменшення податку на прибуток для організацій з цінними паперами венчурних підприємств (не оподатковується 60% доходу);

- гарантоване повернення приватного капіталу (до 90%), який інвестується у венчурний бізнес;

- надання субсидій венчурному бізнесу на розширення зовнішньоекономічної діяльності та на різні види управлінської допомоги (до 100 тис. дол. США на 8 років і до 1 млн на 25 років);

- обов'язкове виділення федеральними відомствами коштів зі свого бюджету у розмірі не менше ніж 1,25% на фінансування венчурного бізнесу.

На відміну від практики господарювання США, ключова роль у стимулюванні інвестиційно-інноваційної активності в Японії належить уповноваженим органам влади та спеціально створеним державним інституціям. Так, під егідою Міністерства зовнішньої торгівлі і промисловості знаходяться державні фонди для заохочення науково-дослідної діяльності, Фонд сприяння малим і середнім венчурним підприємствам, Корпорація фінансування малого бізнесу, Центр сприяння розвитку підприємств, Асоціація промислових технологій. Активну роль у розробці науково-технічної політики країни і рекомендацій з фінансування перспективних НДДКР також відіграє Рада з науки та технології при главі уряду Японії [2, с. 127].

Застосування методів державної підтримки інноваційно-інвестиційних процесів у Японії безпосередньо пов'язано із індикативним плануванням НДДКР, встановленням високих імпорتنих митних тарифів, наданням податкових і кредитних пільг у фінансуванні НДДКР, протекціоністською політикою у просуванні нової наукомісткої продукції [7, с. 25].

У рамках фінансово-економічного блоку інвестиційно-інноваційна активність стимулюється за допомогою таких пільгово-дотаційних форм впливу, як [2, с. 127]:

- бюджетне субсидування і пільгове кредитування підвідомчих різним міністерствам науково-дослідних інститутів, державних корпорацій, дослідницьких центрів, що здійснюють НДДКР разом із приватними компаніями;

- пільговий податок на прибуток венчурних підприємств (при звичайному податку у розмірі 42%, для

вказаних підприємств він становить лише 30%);

— податкова знижка на приватні інвестиції в НДДКР на 20%; надання субсидій державними фондами у розмірі до 2 млн єн; надання пільгових кредитів венчурним фондам за процентною ставкою 5—6% річних; гарантоване повернення урядовими організаціями коштів, що були вкладені у венчурний бізнес (до 80% обсягів коштів) [5, с. 127; 2, с. 392];

— страхування експорту, часткове звільнення експортерів від сплати податків, цільовий розподіл фінансових ресурсів, наданих приватними банками для зосередження їх у пріоритетних експортних галузях; сприяння підприємствам у придбанні передової іноземної технології; здійснення контролю за науково-технічним обміном із зарубіжними країнами тощо [3, с. 29].

Крім того, в межах реалізації державної стратегії нарощування експорту і скорочення імпорту окремо виділяються заходи із стимулювання експорту інноваційної продукції.

У процесі розробки нормативно-правових засобів державної підтримки інвестиційно-інноваційних процесів у Японії в останні роки спостерігається помітна тенденція до спрощення умов залучення прямих іноземних інвестицій, що несуть нові технологічні та управлінські інновації, необхідні для підйому наукоємних галузей промисловості [1, с. 49]. Пріоритетним напрямом функціонування кадрового механізму залишається збільшення кількості і якості людського капіталу за рахунок залучення в японську систему управління висококваліфікованих іноземних фахівців, технічних спеціалістів і студентів.

В основі економічної стратегії в інноваційній сфері сучасної Японії лежить принцип вибіркового державного контролю над ключовими галузями промисловості, насамперед галузей з високою часткою використання інноваційних технологій, з метою посилення їх конкурентоспроможності на світовому ринку та залучення іноземних інвестицій в наукоємні галузі промисловості. Завдяки цьому протягом останніх 20 років Японія стала світовим лідером за часткою витрат на цивільні НДДКР, а за кількістю представників — в десятці наймогутніших корпорацій світу, за критерієм обсягів продажів Японія потіснила США [8, с. 60].

В Європейському Союзі значну увагу приділено регулюванню інвестиційно-інноваційних процесів, у яких ключова роль належить Європейській Комісії, разом зі структурними фондами Європейського Союзу. Застосування організаційних методів регулювання відповідних господарських процесів у країнах ЄС передбачає:

— стимулювання співробітництва університетської науки і фірм, що випускають наукомістку продукцію [9, 10];

— створення розвиненої інфраструктури, основні елементи якої орієнтовані на регулювання інвестиційно-інноваційних процесів, — наукові парки та технопарки, бізнес-інкубатори, кластерні проекти, регіональні центри комерційної реалізації винаходів. Так, наприклад у Фінляндії — країні, що є одним із лідерів інноваційного розвитку в Європі, — на базі 20 університетів створено 22 наукових парків. Технопарки об'єднані в Асоціацію наукових парків Фінляндії "ТЕКЕЛ". У ціло-

му, в рамках наукових парків працюють близько 1600 інноваційних компаній, в яких працюють близько 32 тис. спеціалістів та вчених [1, с. 49];

— створення різних організаційних форм інноваційно-інвестиційного процесу. Зокрема, поширеною практикою є створення на базі державно-приватного партнерства державних венчурних інноваційних фондів. Відомим прикладом такої форми стимулювання інвестицій в інновації є державний фонд SITRA у Фінляндії. Вказаний фонд фінансує компанії в обмін на акції (від 15 до 40%) на суму від до 2 млн євро [11].

Пріоритетним напрямом в ЄС обрано створення кластерів на базі великих науково-дослідних центрів. Держава при цьому виконує подвійну функцію: сприяє формуванню кластерів і стає учасницею цих мереж. Особливого значення у цьому разі набуває здійснення уповноваженими інституціями комплексу заходів, спрямованих на посилення коопераційних зв'язків суб'єктів господарювання, що раніше не контактували між собою. Кластерну форму широко використовують у Великобританії, Німеччині, Данії, Нідерландах, Фінляндії, Італії та низці інших країн. Важливу роль у створенні кластерів відіграють європейські програми науково-технічного співробітництва, зокрема "Єврика" і Рамкова програма НДДКР. Вони зводять разом потенційних партнерів, що не змогли самостійно установити контакти на національному рівні [3, с. 29].

При застосуванні нормативно-правових методів активізації інвестиційно-інноваційної діяльності в ЄС у центр уваги поставлено захист інтелектуальної власності. Наприклад, нещодавно Комісія розробила рекомендації для підвищення ефективності патентної системи, зокрема щодо авторських прав у інформаційних мережах і розширення патентної охорони в біотехнології. Пріоритетним завданням Комісії в останні роки також є спрощення адміністративних вимог, пов'язаних із веденням відповідної діяльності суб'єктами господарювання, створення єдиного антимонопольного законодавства. Кадрова та інформаційна підтримка спрямовується на розширення мобільності наукових кадрів і використання інформаційних технологій.

До числа основних фінансово-економічних методів, які використовуються в країнах ЄС з метою підтримки інвестиційно-інноваційних процесів, належать [1, с. 35—56; 4, с. 97; 5, с. 125—127]:

— державні дотації (малим підприємствам на інвестування у НДДКР під час придбання патентів і рухомого майна; малим і середнім підприємствам на наукові дослідження або розробку нової технології для виготовлення продукції; підприємствам з кількістю зайнятих до 1000 осіб на науково-дослідні роботи, що виконуються за їх замовленням у навчальних і науково-дослідних закладах; наукомістким підприємствам, що існують не більше двох років і нараховують не більше ніж 10 зайнятих; на підвищення кваліфікації науково-дослідного персоналу (не більше 5 осіб від кожної фірми) за рахунок стажування у вузах та інших науково-дослідних організацій (Німеччина); організаціям, що займаються

науково-дослідними роботами за контрактами (Франція);

— субсидії (на проведення досліджень з розробки нових видів продукції чи технології; на відшкодування витрат на нововведення згідно з державними програмами по субсидуванню малих інноваційних фірм (Великобританія); цільові безоплатні субсидії підприємствам, що освоюють нову технологію; малим і середнім фірмам для придбання майна з метою досягнення економії витрат енергії (Німеччина);

— пільгові кредити (малим і середнім підприємствам, що беруть участь у промисловій кооперації з іншими фірмами (Німеччина); на технологічні нововведення (Італія); на приріст витрат на НДДКР (Франція);

— податкові пільги (зменшення податку на прибуток для венчурних фірм (Великобританія); податкова знижка на приватні інвестиції у НДДКР; повністю звільняються від ПДВ фірми з обмеженою відповідальністю (Німеччина); зменшення податку на прибуток у розмірі до 50% витрат на НДДКР протягом року; пільги у випадку купівлі передової технології; зниження податкових платежів у випадку купівлі послуг, що сприяють запровадженню нової технології (Італія); пільговий податок для нових компаній; пільгове оподаткування коштів, що вкладаються у ризикові проекти (Франція);

— система страхування кредитів або коштів — використання системи прискореної амортизації устаткування (найбільш розповсюджена ставка складає в середньому 15—18%);

— інші види державної фінансової допомоги (списання витрат на НДДКР на собівартість продукції або послуг (Великобританія); часткова оплата витрат на технічну експертизу проектів (Німеччина); фінансування робіт при розробці пріоритетних інноваційних проектів (до 50%) (Фінляндія).

ВИСНОВКИ З ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЗАЗНАЧЕНОМУ НАПРЯМІ

Узагальнення зарубіжного досвіду доводить, що використовувані методи державного стимулювання інвестиційно-інноваційних процесів характеризуються необхідним різноманіттям. Їх вплив спрямовується передусім на підтримку розвитку малого і середнього інноваційного бізнесу, нормативно-правового захисту прав власності, створення належної інфраструктури. З огляду на це пріоритетними напрямками удосконалення інвестиційно-інноваційної політики держави в Україні мають стати підтримка венчурного підприємництва (зокрема, надання пільгових кредитів венчурним компаніям), формування кластерів і активна участь державних організацій у цих мережах.

Перспективним напрямом подальших досліджень у зазначеному напрямі автор статті вважає визначення та виокремлення найбільш суттєвих ознак основних моделей стимулювання інвестиційно-інноваційних процесів, які були втілені у практиці господарювання зарубіжних країн, а також визначення можливостей їх реалізації в сучасних умовах України.

Література:

1. Зверев А.В. Государственная поддержка инновационной деятельности (зарубежный опыт) // Вестник Финансовой академии. — 2008. — №4. — С. 35—56.
  2. Кокурин Д.И. Инновационная деятельность / Д.И. Кокурин. — М.: Экзамен, 2001. — 576 с.
  3. Петрушевська В.В. Механізми державного регулювання і стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності в матеріальному виробництві: дис... канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.02 / Донецький держ. ун-т управління / В.В.Петрушевська. — Донецьк, 2005. — 184 с.
  4. Фатхутдинов Р.А. Инновационный менеджмент / Р.А. Фатхутдинов. — СПб: ПИТЕР, 2002. — 397 с.
  5. Шмігельська З.К. Зарубіжний досвід управління інноваційною діяльністю малих і середніх підприємств та можливості його адаптації в ринковій економіці України / З.К.Шмігельська // Стратегічні пріоритети. — 2007. — № 2 (3). — С. 119—128.
  6. Василевский Э. Государственная промышленная политика США / Э.Василевский // Проблемы теории и практики управления. — 1993. — № 5. — С. 20—24.
  7. Росин В. Промышленная политика Японии / В. Росин // Проблемы теории и практики управления. — 1993. — № 5. — С. 25—30.
  8. Дементьев В. Финансово-промышленные группы в российской экономике (спекурс). Тема 8. Имущественные и финансовые основы стратегических преимуществ ФПГ / В.Дементьев // Российский экономический журнал. — 1999. — № 3. — С. 60—68.
  9. Outlook on Science Policy. — September 1999. — P. 17—29; The Sixth Framework Programme covers Community activities in the field of research, technological development and demonstration (RTD) for the period 2002 to 2006 [Електронне джерело] // European Commission. — Електронні дані. — Дата доступу: 11.09.2009. — Режим доступу: http://ec.europa.eu/research/fp6/pdf/fp6-in-brief_en.pdf;
  10. Competitive European regions through research and innovation [Електронне джерело] // European Commission. — Електронні дані. — Дата доступу: 11.09.2009. — Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0474:FIN:EN:PDF>
  11. Annual Report for the year 2008: Sitra focused its activities in the spirit of the National Innovations Strategy [Електронне джерело] // Sitra. — Електронні дані. — Режим доступу: http://www.sitra.fi/en/Publications/toimintakertomus_en_2008.htm?highlight=Annual+Report+2009
  12. Національна інноваційна система України: проблеми і принципи побудови / І.П. Макаренко, П.М. Копка, О.Г. Рогожин, В.П. Кузьменко. — К.: Інститут проблем національної безпеки, 2007. — 520 с.
  13. Кириченко І. І. Розвиток механізмів державного регулювання науково-технічної та інноваційної діяльності (регіональний аспект): дис. ... канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.02 / Донецький держ. ун-т управління / І. І. Кириченко. — Донецьк, 2007. — 228 с.
- Стаття надійшла до редакції 29.03.2010 р.*